

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Ehdotuksilla on vaikutuksia lasten oikeuksien vahvistamiseen sekä kasvatuksellisten keinojen käytön lisäämiseen sijaishuollossa. Ehdotukset luovat selkeämmät raamit lapsen kuulemiselle, osallisuudelle ja tiedonsaannille. Tämä lisää lasten vaikutusmahdollisuuksia ja oikeusturvaa. Rajoitustoimet, kuten liikkumisen estäminen ja omaisuuden haltuunotto, voivat tarjota uudenlaisia tukitoimia. On kuitenkin varmistettava, etteivät ne korvaa vahvaa kuntouttavaa tukea ja hoivaa.

Toisaalta katsomme, että säännöksiä tulee vielä täsmentää erityisesti oikeusturvan ja lasten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Erityisesti 4 b §—tulkinnat vaativat tarkentamista, jotta oikeusturva ja lapsen perusoikeudet toteutuvat yhdenmukaisesti eri sijoitusmuodoissa. On ensiarvoisen tärkeää, että lapsen osallisuus, kuuleminen ja tiedonsaanti varmistetaan systemaattisesti kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa, erityisesti silloin, kun tehdään perusoikeuksiin kajoavia rajoitustoimia. Näin voidaan turvata lapsen oikeuksien toteutuminen ja ehkäistä mahdollisia väärinkäytöksiä tai liiallista rajoittamista.

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Ehdotukset ovat askel oikeaan suuntaan, mutta eivät vielä riittävästi selkeytä rajanvetoa kasvatuksellisten toimien ja perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välillä. Erityisesti 4 b § jää jossain määrin tulkinnanvaraiseksi, ja se voi johtaa siihen, että rajoitustoimenpiteitä tehdään ilman asianmukaista dokumentointia tai arviointia, etenkin perhehoidossa, jossa oikeudellinen ohjaus ja valvonta ovat lähtökohtaisesti heikompia kuin laitoshoidossa.

Parannusehdotuksia:

Tarkemmat kriteerit: Määritellä selkeämmin, milloin kasvatuksellinen toiminta muuttuu perusoikeuksia rajaavaksi.

Dokumentointivelvoite: Edellyttää kirjallista päätöstä ja seuranta kaikkia rajoitustoimista.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisluonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

Hallituksen esitysluonnoksessa esitetyt informatiiviset viittaukset terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) hybridiyksikköjen perustamista varten ovat tarpeen palveluiden paremman integraation ja yhteistyön vahvistamisen varmistamiseksi. Ehdotukset mahdollistavat moniammatillisen yhteistyön ja kokonaisvaltaisen palvelukokonaisuuden rakentamisen, mikä tukee lapsen tarpeet huomioivien sote-palveluiden kehittämistä ja on keskeistä lapsen edun toteuttamisen kannalta.

Samalla on kuitenkin korostettava selkeyden tarvetta: yhteisvastuiden jakautuminen eri toimijoiden välillä tulee kuvata lainsäädännössä tarkemmin, jotta vastuut ja velvoitteet ovat selkeät. Lisäksi on syytä säätää selkeät, valtakunnalliset laatu- ja turvallisuusstandardit hybridiyksiköille, jotta toimintojen sirpaloituminen voidaan välttää ja palvelujen laatu turvata.

Katsomme, että pelkkä informatiivinen viittaus ei riitä takaamaan hybridiyksiköiden käynnistymistä, vaan säädösten tulisi olla sitovampia ja velvoittavampia. Näin voidaan varmistaa tarvittavien palveluiden järjestäminen ja toimiva yhteistyö käytännössä.

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

Ehdotukset lapsen sijoittamisesta kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun sekä siihen liittyvästä sääntelystä ovat pääosin selkeitä ja muodostavat hyvän perustan sijoituksen järjestämiselle. Säännökset kattavat sijoituksen eri vaiheet päätöksenteosta toimeenpanoon sekä erityisrajoituksiin, mikä helpottaa käytännön toteutusta ja valvontaa.

Käytännön toteutettavuutta voidaan kuitenkin vahvistaa lisäämällä ohjeistusta ja konkreettisia toimintamalleja, erityisesti rajoitustoimien soveltamiseen sekä lapsen osallisuuden turvaamiseen koko sijoituksen ajan. Keskeiset haasteet liittyvät selkeämpien toimintaohjeiden tarpeeseen rajoitustoimien osalta, lapsen ja perheen kuulemisen varmistamiseen suunnitelmien laatimisessa, toteutuksessa ja tarkistuksessa sekä siihen, että asiantuntijalausunnat aidosti ohjaavat päätöksentekoa.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyttä?

Arvioimme, että henkilöstön osaamista tulee vahvistaa edelleen, jotta he pystyvät vastaamaan kuntouttavan suljetun laitospalvelun erityisvaatimuksiin. Sijoitus- ja hoitotyö edellyttävät syvällistä ymmärrystä lapsen kehityksestä, traumaattisten kokemusten vaikutuksista sekä kasvatuksellisista ja oikeudellisista rajoituksista.

Selkeämmät osaamisvaatimukset, jatkuva koulutus sekä käytännön työn tuki ovat välttämättömiä, jotta henkilöstö voi toteuttaa tehtävänsä ammattimaisesti ja lapsen edun mukaisesti. Tarve kohdistuu erityisesti lasten kehityksen, traumapäihteen, kasvatuksellisten keinojen sekä perusoikeuksien tuntemukseen.

Konkreettisina toimenpiteinä suosittelemme pakollisia ja säännöllisiä täydennyskoulutuksia, moniammatillisten tukitiimien ja verkostojen muodostamista käytännön työn tueksi sekä henkilöstön osaamisen systemaattista arviointia ja seuranta.

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

Asiakassuunnitelman säännöllinen, vähintään neljän kuukauden välein tehtävä tarkistaminen on olennainen ja välttämätön osa lapsen rajoitusten tarpeellisuuden arvioinnin varmistamista, sillä kyseessä on merkittävä puuttuminen lapsen perusoikeuksiin.

Asiantuntija-arvion sisällyttäminen tukee arvioinnin objektiivisuutta, edistää lapsen oikeusturvaa ja auttaa huomioimaan eri näkökulmat, kuten lapsen kehityksen, psyykkisen hyvinvoinnin ja kasvatukselliset tarpeet. Asiantuntija-arvioiden järjestäminen on siten keskeinen tekijä rajoitusten tarpeellisuuden, sisällön ja laajuuden arvioinnissa sekä lapsen edun kokonaisvaltaisessa turvaamisessa.

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

Näkemyksemme mukaan ehdotetun palvelun ja erityisen huolenpidon jakson välille tarvitaan selkeä lainsäädäntö, joka määrittelee jakson aloittamisen, voimassaolon ja päättämisen ehdot. On tärkeää, että hoitoa ja valvontaa koskevat linjaukset tarkentavat, milloin kuntouttava palvelu muuttuu erityisen huolenpidon jaksoksi sekä miten siirtymä dokumentoidaan ja valvotaan asianmukaisesti.

Lisäksi korostamme, että arviointiin liittyvät moniammatilliset tuki- ja tarkistusmallit tulee kirjata lakiin, jotta varmistetaan päätöksenteon läpinäkyvyys, laadukkuus ja lapsen oikeusturvan toteutuminen koko hoitojakson ajan.

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Listatut rajoitustoimet (62–72 §) edellyttävät selkeitä käyttöperusteita jokaiselle toimenpiteelle sekä lapsen, vanhempien ja tarvittaessa oikeusapuhenkilön osallistumista oikeusturvaa turvaavaan päätöksentekoprosessiin. Lisäksi on tärkeää, että rajoitustoimien jälkivalvonta toteutetaan säännöllisen tarkastelun ja raportoinnin avulla. Raportointivelvollisuus kohdistuu hallinnolle, ja samalla on turvattava mahdollisuudet kanteluihin ja muutoksenhakuun.

Vaikka ehdotukset ovat toimivia, ne edellyttävät edelleen selkeitä määritelmiä, dokumentointimalleja sekä tehokkaita valvontamekanismeja käytännön toteutuksen varmistamiseksi.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

-

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

-

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

-

66 § Henkilöntarkastus

-

66 a § Henkilönkatsastus

-

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

-

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

-

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

-

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 b § Lapsen kiinniotto

-

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

-

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

-

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

-

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

-

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

Lainsäädännössä tulee selkeästi kuvata valtion lastensuojelulaitoksen rooli, tehtävät ja vastuut. Lisäksi on tärkeää määritellä, miten valtion laitos toimii suhteessa hybridiyksiköihin, kuntiin sekä muihin yhteistyötahoihin, jotta vastuut ja yhteistyökuviot ovat selkeät ja toimivat käytännössä.

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

Kognitiivinen ja emotionaalinen tuki tulee turvata lapselle kaikissa palveluprosessin vaiheissa. Lisäksi sosiaalityöntekijän, sosionomin, psykologin ja juristin tehtävät sekä vastuut on määriteltävä selkeästi, jotta roolit ovat yksiselitteiset ja yhteistyö sujuvaa. Valvonnan osalta tulee taata vanhemmille, lapselle sekä tarvittaessa ulkopuolisille edustajille mahdollisuus seurata toimintaa ja reagoida tarpeen mukaan.

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Pidämme hallituksen esitystä tervetulleena ja tarpeellisena uudistuksena, jolla pyritään selkeyttämään lastensuojelun toimintamalleja ja vahvistamaan lasten ja henkilöstön kokemaa turvallisuutta. Esityksessä ehdotetut muutokset – kuten rajoitustoimien täsmentäminen, suljetun kuntouttavan hoidon mahdollistaminen sekä karkumatkoihin (ns. hatkaamiseen) liittyvän sääntelyn kehittäminen – ovat merkittäviä ja ajankohtaisia.

On kuitenkin tärkeää arvioida huolellisesti ehdotusten vaikutuksia lapsen perusoikeuksiin, arjen käytäntöihin ja henkilöstön osaamiseen. Rajoitustoimet, kuten omaisuuden haltuunotto,

liikkumisrajoitukset ja henkilöntarkastukset, puuttuvat syvästi lapsen oikeuksiin ja edellyttävät tarkkarajaista sääntelyä, oikeusturvan takaavaa dokumentointia ja selkeää valvontaa. On keskeistä ymmärtää, että rajojen asettaminen ei ole ainoastaan kasvatuksellinen keino – se on myös lapsen oikeus. Turvalliset ja johdonmukaiset rajat tukevat lapsen kehitystä ja vahvistavat hänen kokemustaan ennakoitavuudesta ja suojasta.

Suljetun kuntouttavan hoidon mahdollistaminen voi tarjota tukea erityisen vaativissa tilanteissa oleville lapsille ja ehkäistä syrjäytymistä. On kuitenkin huolehdittava siitä, ettei sosiaalinen ongelma medikalisoitu, ja että toimenpiteet perustuvat yksilölliseen arvioon ja ovat aina viimesijaisia.

Karkumatkojen käsittelyä selkeyttävä sääntely voi lisätä turvallisuutta, mutta voi samalla aiheuttaa uusia fyysisiä ja psyykkisiä konfliktitilanteita.

Pidämme tärkeänä, että asiakassuunnitelman tarkastelua tiivistetään ja että sen tueksi saadaan asiantuntija-arvioita. Tämä tukee lapsen oikeusturvaa ja varmistaa, että päätökset perustuvat moniammatilliseen näkemykseen.

Korostamme lisäksi, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli on keskeinen sijoitetun lapsen asiakasturvallisuuden ja oikeuksien toteutumisen varmistamisessa. Tätä tehtävää tulee hoitaa laillistettu sosiaalityöntekijä, jolla on riittävä ammatillinen osaaminen vastata vaativiin arviointi- ja päätöksentekotilanteisiin.

Lakimuutosten onnistunut toimeenpano edellyttää riittäviä henkilöstöresursseja, kohdennettua koulutusta sekä valtakunnallisesti johdonmukaisia eettisiä ohjeistuksia ja valvontakäytäntöjä. Lapsen osallisuus ja oikeus tulla kuulluksi tulee varmistaa johdonmukaisesti jokaisessa vaiheessa, erityisesti silloin, kun hänen perusoikeuksiinsa puututaan.

Yhteenevto:

Perusoikeusnäkökulman korostus: Rajaukset eivät saa vaarantaa oikeudenmukaista kohtelua. Ennaltaehkäisevät keinot ovat ensisijaisia.

Kokonaisvaltaisuus: Evidenssiin perustuvat kuntouttavat toimet ja traumainformoituminen tärkeässä roolissa.

Lapsen osallisuuden toteutus: Kuulemisella pitää olla käytännöllinen muoto (esim. lapsiavustaja, palautemallit).

Resurssit: Riittävästi henkilöstöä ja koulutusresursseja — muuten riskinä on lain ulkoisten tavoitteiden jääminen toteutumatta.

Eettinen ohjeistus ja valvonta: Tarvitaan selkeät valtakunnalliset ohjeistukset ja riippumaton valvontamekanismi.

Lindvall Maria
Pohjanmaan hyvinvointialue